

גיא פרל: על 2

המרדור מוקדש ליום המאבק הבין לאומי למניעת אלימות נגד נשים שחל ב-25 בנובמבר.

אף אל אמנת זינבה היא מתייחסת כאל טקסט בירוקרטי המרוקן את הפעולות שבו ממשמעותן המוסרית (מתוך 'שירים' עמ' 37). או בשיר 'פוסט מורטם' (עמ' 36), מבקשת השירה, הטקסט החז, להעיר חיים-מתים מתרדמתם "זה שיר אחרי המות/ פוסט מורטם/ שישלח אליכם לכתבת המיל/ דרך ענני השרטים [...] וכל אותם שירים שנכתבו במהלך החיים/ יושבים כעת על כסאות מולכם/ צופים בדבר הזה שנקרא/ אתם [...] אין כלום/ רק אתם מתים מקר מתים מרב שירים/ חיים".

אסיים בשיר 'הטבע דומם' (עמ' 52), מן הטובים והחשובים בספר, המציג בפנינו תמונה יומיומית. טון הדברים דיוחז, מפורט ובירוקרטי. את ההתייחסות למשמעותן של ההתרחשויות מחליף דיוחז לקוני על מיקומו. שירה של חכימי חושף בפני הקורא את הניכור הבירוקרטי הממית שקנה אחיזה במבטו שלו, ומבקש, כרבים משיריה, לטלטלו ולהעירו מתרדמתו. "בגנה הצבורית של הפרמלית אני רואה: עורבים אוכלים פגור של יונה/ תחת העצים/ פליטים אפריקאים מחכים לעבודה/ פתחנה/ נשים מבגרות רחומות לעגלות שוק כבודות/ ליד הנדנדה/ ילדים משחקים/ על דשא מגומי ירק".

העיקרון הממית

קריאה בספר **מחר נעבוד** מאת תהילה חכימי (הוצאת סנג'יר 2014)

חק ההתיישנות לא חל על דם של מת/ שנשפך על מדרכה. ביריה. או על מדרגות העיריה/ חק ההתיישנות לא חל על בנין בבעלות/ אדם. או מדינה. או קבוצת רכישה. או חברה בע"מ/ חק ההתיישנות לא חל על דם של מת/ מפצצה. בשוגג. או בכונה תחלה/ אבל/ חל/ על הדם שלה/ שנשפך על מדרכה. או בביתה. או באהלה. או במשרד/ או בחדר השנה/ חל על דם שמת ונעלם כלא היה/ ועל הנשמה הוא חל/ על הכאבים כלם הוא חל/ חק ההתיישנות חל על מי שחיה" (חוק ההתיישנות, עמ' 78).

אני חמדה שוכבת במטה

קריאה בספר **נורמל** מאת דודית ויסמן (הוצאת פרדס 2013)

כבוד המשפחה

לוכר חמדה אבו גאנם

כותרת ב'הארץ' 23.2.2007: "אחרי הרצח השמיני כמשפחה, הנשים החליטו לדבר"

"אני חמדה הייתי שוכבת במטה/ ברמלה, מחפה//נאיפה אבו גאנם/אוגוסט 2000/ סוזן אבו גאנם/פברואר 2000 // אני חמדה שוכבת בבית הור' ל'כבוד המשפחה// זינאת אבו גאנם/ נובמבר 2003/ סברין אבו גאנם/ יולי 2004 // אני חמדה רציתי לכוף הביתה/ לא רציתי יותר לסתת// עמירה אבו גאנם/ ינואר 2005/ רים אבו גאנם/מרס 2006 // אמר עלי מה דברתי יותר מדי/ אל טלפון, עם הבן רוד// שריהאן אבו גאנם/ אפריל 2006 // עכשו שנה חדשה. אמצע ינואר 2007/ שעה אחת עשרה בבקר/ אני חמדה שוכבת במטה**

השיר 'כבוד המשפחה' (עמ' 16) מיטיב להרגיש את ייחודה של שירת ויסמן - התיאור רזה, מיעוט מטאפורות ומבע רגשי מאופק. דומה כי היא מציבה מצלמה אל מול המציאות, ומתארת את שנקלט בעדשתה. מסיבה זו, חווית הקריאה בספרה מזכירה לעתים צפייה בקולנוע תיעודי משובח, כזה המתאר את המציאות ואינו מתערב בה או מוסיף עליה דבר, אך החלטות הבמאי, איכויות הצילום והעריכה הסופית מזקקות מן המציאות הבטים שלעתים נותרים סמויים מן העין ומעוררים בצופה חוויה רגשית עזה.

אשוב אל 'כבוד המשפחה': השיר מתאר טרגדיה משפחתית איזמה באיפוק מצמרת. בתחילתו מתוארת הנרצחת השמינית, חמדה אבו גאנם, שוכבת במיטתה ומחכה. ויסמן אינה מציינת למה היא מחכה, אך ככל שנמשכת הקריאה ברור כי היא מחכה להירצחה. בסגנון תיעודי שחרת ויסמן אל סיפוריה של אבו גאנם את שמות שבע הנשים שנרצחו לפניו ואת תאריך הירצחן - כך, ללא פרטים נוספים, ללא פשר, ללא מבע רגשי, כתקתוק מטרונום שאין לעוצר, קרבה ובאה המאכלת גם צווארה של חמדה. התחושה המתעוררת בקורא היא שאין פשר ואין מילים שיכולות לתאר באמת, רק חוסר אונים בלתי נסבל. לכאורה, בשיר מפורט סיפוריה של חמדה יותר מסיפורן של קודמותיה, אך למעשה הוא שרירותי וחוסר פשר בדיוק

ככל שהעמקתי בשיר 'חוק ההתיישנות' חשתי בו מורכבות מתעתעת. השיר בנוי כמעין משוואה בין שני חלקיו, המופרדים במילים "אבל" ו"חל". ברמה הגלויה לעין, נטען בו כי רצח של אשה הנו פחות בחשיבותו מרצח אחר, והוא נידון לשכחה מהירה היעלמות מן התודעה. אולם קריאה מעמיקה חושפת שכבה נוספת, היות שחכימי מתרחקת מן הרצח הקונקרטי אל רצח במובנו הנפשי והעמוק. היא עוברת מרצח מרמם לרצח שקוף. הרברים מורכבים עוד יותר, כי ההתרחקות מן הרצח במובנו הקונקרטי מתרחשת בשני צדי המשוואה - גם בחלקו הראשון של השיר יש

ערכוב בין שפיכת דם לבין מושגים בירוקרטיים המובאים בזה אחר זה, ללא רווח ביניהם וללא כל הקשר - הטקסט הבירוקרטי מתרוקן ממשמעותו. באופן שבו אני קורא את השיר מקופל בו מסר מורכב ורזוי ייאוש. לצד ההשוואה בין רצח אשה לרצח אחר, בכל אחד מחלקי המשוואה יש ערכוב מטשטש-הבחנה בין רצח קונקרטי לרצח נפשי. אל היבטיה ממית הנפש של הבירוקרטיה - מוטיב מרכזי בשירת חכימי - אתייחס בהרחבה בהמשך; תחילה אתייחס אל חלקו השני של השיר, שבו מתואר רצח נפשי של נשים. חכימי יוצרת רצף המלמד על זיקה, בין נשים שנרצחו לבין נשים חיות הנרצחות שוב ושוב בעודן חיות בנינו. היא מסרבת להתייחס אל מקרי הרצח, מהם מזדעזעים כולנו, כמנותקים מן ההקשר הרחב של פגיעה בנשים במיטתן, במקום עבודתן, במרחב הציבורי, ובמקום מגוריהן - יהיה אשר יהיה.

נחזור אל כוחה הממית של הבירוקרטיה. בשירת חכימי, הבירוקרטיה איננה רק שלטון פקידים. במובנה העמוק היא כוח מעקר, מנכר ומשטח, וכאשר היא חודרת אל הנפש ואל עומק הקשר בין אנשים - היא ממיתה. חכימי מזוהה את העיקרון המעקר והממית כמבנה החברתי, במקום העבודה, כמערכת הצבאית, ביחסים אנרשיים, למעשה בכל מקום. בשיר 'שובר גלים', למשל, היא מרחיקה נרד אל יבשת אחרת, אך הניכור הוא אותו ניכור, התרדמה הנפשית אותה תרדמה: "באוסטרליה אני אעשה את עצמי אשה חיה/ זה ממש קל/ כי כלם מתחיים/ קברו את הנשמה שלהם וכסו בבטון/ שמו אותיות על הקבר/ תנצב"ה/ יום אחד אני אחזור לחיים" (עמ' 35).

לעתים מתייחסת חכימי אל השירה כאל אחת הדרכים היחידות שנתרו בידה להתריס כנגד העיקרון הבירוקרטי הממית, למשל - "רציתי לצרף עליכם שירים, כאלה שיתפרצו בלי שאדע/ הם יתפוצצו על השטחים שלכם/ כמו פצצת מרגמה שאיננה חקית על-פי אמנת זינבה/ או על-פי חקי המוסר" -

* לפני כחודשיים נוספה לרשימת הקורבנות בוסינה אבריגאנס, העשירית במניין הנרצחות כמשפחה.

מתים, תחיו וכן אני שונא את נתן זך בקטע אובססיבי/ רועי חסן

השיר שלפנינו לקוח מתוך ספר שיריו הראשון של המשורר רועי חסן (יליד 1983, חדרה) **הלבנים שבחו בלדותו היו חסומי פה** (2014, הוצאת טנג'יה, עורך: שלומי התוכה, עמ' 56-57). הוא מופיע בשער השני מארבעת שערי הספר, זה הנקרא "מדינת אשכנז", על שם שירו הקונטרוברסלי, שפורסם בשעתו במוסף לתרבות וספרות של עיתון 'הארץ' ועורר הדים רבים. בשיר זה יש חזרה על אותן תמות שמופיעות גם בשיר 'מדינת אשכנז' וגם בשירים אחרים בשער השני של הספר, שעיקרן המאבק בין מזרחים לאשכנזים בחברה הישראלית או אם תרצו הסכסוך המזרחי-אשכנזי בישראל.

בניגוד למשוררים ישראלים צעירים ממוצא מזרחי אירופי, שחלקם נוהים לאירופה בחזרה כמקום מפלט, חסן דווקא קורא בחזרה אל הארץ הזו וכמו מתריס בפניהם: "כאן זה לא אירופה". מעבר לסקירה ההיסטורית שהשיר כולל מנקודת מבטו של הכותב, מעניין לראות לאן זה יכול להוביל: מה פירושה של האמירה "כאן זה לא אירופה"? מהי בעצם ישראל עבור אותם אלו המכונים בפיו אשכנזים? ומהי בעצם ישראל עבורו? נוסף על ההתכתבות הספרותית והתרבותית שהשיר הזה מכיל ולשפתו האלימה במקצת אליה אני מתנגד כמשורר בעצמי, מעניין לראות באמצעותו כיצד השירה העברית הצעירה הולכת ותופסת בחזרה את מקומה במרכז התרבות שלנו. לאחר פרסום השיר בספר פורסם לאחרונה שיר-פזמון מאת ליין המסיבות אריסה והזמרת מרגלית צנעני ששמו 'פה זה לא אירופה' ומילותיו, שנכתבו בידי דורון מדלי, כמו ממשיכות את שירו של המשורר חסן. הנה הבית הראשון בשיר-הפזמון: "גברת רוטשילד, נמאס מתל אביב? צפוף בהילטון, נסעת עד לפריז/ חזרת הביתה עם ריח של שאנל/ לבן יהודה, לא להתבלבל/ גברת היפסטר, נו איך בברלין? את משתלבת יפה עם גרמנים? את לא רוצה יותר לשמוע שמאל-ימין/ אז גוטען-אכט ואוף וידרזין/ פורופופה, פה זה לא אירופה/ פה זה ישראל, תתחיל להתרגל/ כפרה, הופה, פה זה לא אירופה/ פה זה בלאגן, מזרח תיכון ישן..."

בעקבות שירו של חסן ושיר הפזמון של אריסה וצנעני אפשר שגם נשאל - אם כאן זה לא אירופה האם באמת ישראל היא חלק אינטגרלי במזרח התיכון הישן ולאיזה חלק בדיוק מתכוונים האמנים המזרחים כשהם מדברים עליו? האם הם מתארים את המציאות כפי שהיא או שגם הם יוצרים בספרותם וביצירותיהם המוזיקליות בדיה אמנותית שלא בהכרח קשורה למציאות כגון המדינה האסלאמית של דאע"ש או זו המכונה חמאסטן ברצועת עזה בפי ראש הממשלה, בנימין נתניהו. במילים אחרות: כאשר מדובר על מסורת מזרחית האם זו מסורת מהימנה או מתייפה?

זה בדייק מסוג המקרים שבא לי להצדיק את הסטיגמה שהלבשתם עלי כל החיים ולתת לה פיצוץ לפנים על כל כושי שאמרת גם ככה אתם רגילים להאשים אותי באלימות על האלימות שלכם ושל הפלמחניקים המתים שדכאו ורצחו את הערבים המסלמים תושבי פלסטין ושל המפאייניקים המתים שדכאו ורצחו את הערבים היהודים שעלו לארץ אבל כמה שנסו לא הצליחו לעקר את שרשיהם לא של אלה ולא של אלה אבל את שרשיכם לא הייתם צריכים לאבד אף פעם לא היו לכם שרשים תמיד הייתם נודים שמומן הרגו את אלוהים וקבלו עליהם את תורת הגזע כתורתם שמה שמצחיק בה שמכל הדברים בעולם אתם הכי מתנאים בפיגמנטציה הדפוקה שלכם, בצבע החור הזהר בשמש, שקוף כמו דבך נגרים, עשיתם מאתנו פס יצור של עבדים בניתם בשבילנו בתי ספר בלי ספרים עם מכוונות כבודות מפלדה אצלי לא רק קיץ ברזלים היה גם חרף ברזלים למכוונות הקצב של ילדותי קראו מקצוע ולא היה להם גרוב שהתסיס שכר בחביות היקב שכר בחביות היקב בתחת שלי, ביאליק מת לפני אלף שנה ונתן זך חי כבר אלף שנה ותכף ימות העברית שלך מתה השפה שלך מתה האיך תרבות שלך מתה חיים חפר מת נעמי שמר מתה ארץ ישראל היפה שלך מתה אם לא הבנתם עדין הכנו בשבילכם שלט באותיות זהב כמיטב המסרת המזרחית עליו כותב כאן זה לא אירופה או שתחיו עם זה או שתחיו עם זה.

באותה מידה, חמדה מתארת אותו באופן המעיד על ייאושה ואוזלת ידה אל מול מציאות חייה. שורתו האחרונה של השיר כמעט זהה לשורתו הראשונה. בין השורה הראשונה לאחרונה מפרידות שבע נשים נרצחות בשבע שנים, ובכל זאת, השינוי היחיד הוא שחמדה איננה, היא אינה מחכה עוד.

כאמור, תיאור תיעודי ויבש לכאורה שעולה מתוכו עוצמה רגשית יוצאת דופן מאפיין שירים רבים בספר. ויסמן מציבה את מצלמתה בבית שבו היא גרה עם בן זוגה וילדיה, בבית ילדותה, בחדר הרופאה האונקולוגית, מול שלטי ההכונה בקופת חולים, מול מרדך להתמודדות עם דיכאון, בעמדת הקופאית בסופרמרקט ובשלה מיקומים נוספים.

גם במחזור 'משירי גשר הזהב', העוסק בהתאבדות דחה של ויסמן, היא עושה שימוש מיטבי בסגנון זה. השיר השני במחזור 'כל מה שרצית לדעת על הגשר' כולל פירוט ארוך של מאפיינים פיזיים - גובהו של הגשר, אורכו, רחבו, משקלו, המרחק בין עמודיו וכו'. רק בשורה החמישית מופיע רגע הרוד - "אבל דודי בפעם ההיא, הלך כיוון אחר, במקום קלשהו צפר".

אל מול גדלו של הגשר וניכורו של התיאור הטכני, מודגשת בדידותו של האיש הפוסע אל מותו. התיאור הטכני נמשך תשע שורות נוספות, ורק בשורת השיר האחרונה מתאפשר לנו מבט חטוף נוסף אל הרוד - "גבה ממצע מעל פני מים סוערים: 67 מטרים/ כמו בנין של חמשים קומות// זה המרחק בו שהה באויר".

בשיר הבא 'מה מתרחש מרגע הקפיצה ועד רגע הפגיעה במים, הכרישים' מלווה המצלמה את מבטיו של הרוד בעודו באוויר. לא נוספו לתיאור פרשנות או מבע רגשי, ונשמרת עמדת המתבוננת גם באמצעות התעכבות על פרטים כרוגמת כנף חולצה, משקפיים וצבעו של הגשר. בעת הקפיצה עם הרוד אל המים, נותרות עיניו של הכותב פקוחות לרווחה כעיניו, והיא מניחה לתחושת הזעזוע להתעורר אצל קוראיה ולהיותו בלתי מושגת במילים.

כשכנף חלצתה מתבררת ברוח/ המגיעה מהפסיפיק// ומשקפיה - האם היו לה, בעצם, משקפים -/ נושרים או נצמדים יותה// ועיניה פקוחות לרווחה אל כל/ הבק הזה המתקרב// וצבע הגשר, המכנה כתם בינלאומי/ צבע יציב, מתלהט בשקיעה. (2004)

(השיר נכתב כתגובה לשיר שהוקרא בערב שירה מזרחי-אשכנזי)